

AVEL·LÍ ARTÍS-GENER, TÍSNER, SOCI D'HONOR

JOSEP MARIA CADENA I CATALÁN

Senyor president i membres de la Junta de Govern de la Societat Catalana de Comunicació. Benvolguts companys.

Les meves primeres paraules han d'ésser de caràcter personal perquè em cal agrair, ben sincerament, la distinció que vaig rebre amb l'encàrrec d'expressar la salutació col·lectiva de la Societat al nostre nou membre d'honor, el per tants motius admirat i estimadíssim amic Avel·lí Artís-Gener, *Tísner*.

Des de fa anys, des de molt abans de fer amb ell personal coneixença, el tinc entre els escriptors que més aprecio per la varietat i la brillantor en les seves activitats com a novel·lista i periodista i entre els ciutadans de Catalunya que més respecte per la coherència personal que ha encertat a donar a les ziga-zagues per diferents llocs i feines que li ha portat la vida, fruit de la seva apassionada i lleial manera d'ésser fill d'una època dins i fora d'un país determinat. Experimento per ell una doble i ferma adhesió que intentaré no posar mai en primer terme en el meu parlament perquè els nombrosos mèrits del recipiendari parlen per si sols i perquè el sentit acadèmic d'aquest acte demana una gran objectivitat, però indefectiblement impregnaran d'afecte les meves paraules.

La més que plural personalitat d'Avel·lí Artís-Gener té com a eix vertebrador, al meu entendre, l'assenyada passió que sent per la llengua catalana. Dibuint humorístic en els seus primers anys, els seus ninots des d'un bell començament van tenir el ferm suport d'uns jocs de paraules, d'uns dobles i triples sentits que anaven sempre molt més enllà de la situació establerta per unes persones que parlaven; periodista d'avançada, tant en el reportatge i la informació de carrer com en les diferents tasques que demanen capacitat d'improvisació a una redacció —des d'un peu de fotografia que calia redactar a la mateixa impremta fins a la notícia breu que anava a la secció de darrera hora—, les paraules més adients i les frases més ben construïdes foren essencials per a ell davant la pintoresca incúria en què es gronxaven alguns dels seus companys, en la premsa redactada

en castellà en especial, però també en l'escrita en català; mots i girs catalans que va haver de guardar i fer créixer en silenci, conservant-los ben esmolats i sempre a punt d'ésser novament utilitzats, durant un llarg exili viscut a Mèxic, on l'amor que aviat va tenir i que encara conserva per una nació i unes persones que generosament acolliren els injustament vençuts en la Guerra Civil espanyola no li va fer oblidar mai que ell tenia el sagrat deure de mantenir-se fidel a l'àmbit de la llengua i de la cultura pròpies de Catalunya; paraules i frases de la conversa familiar i de les trobades polítiques i culturals amb uns altres exiliats, com també en publicacions com *La Nostra Revista*, fundada pel seu pare i continuada per ell, *La Nova Revista* i més revistes catalanes de la diàspora; paraules i frases que anà enfilant d'una manera creixent com a expressió ben coordinada de la seva floració i després ben granada manifestació d'escriptor; paraules de ferm compromís amb els ideals de sempre i amb les necessitats d'un exili interior que trobà en fase de reorganització per a la lluita alliberadora quan, vint-i-sis anys després d'haver-se'n anat físicament, tornà a Catalunya; paraules de fe en les llibertats democràtiques des de la militància política dins de l'obligada clandestinitat i també públicament en tot el que era possible, quan, juntament amb l'eclosió entre nosaltres com a escriptor, va aprofitar el dia a dia de l'acudit gràfic i de la tasca anònima de compaginador periodístic; paraules que eren com novament trobades en un plaer de maragdes o al final d'un laberint de definicions dins dels mots encreuats que ell va rejevenir per al català; paraules que li han servit en les seves activitats —poques, però intenses— com a polític que no ha amagat mai la fermesa nacional del seu pensament, i que també l'han portat davant dels grans públics de la televisió per demostrar, fent veure que era un joc, que el geni de la llengua és essencial per a les nacions sense Estat.

Avel·lí Artís-Gener —*Tísner* per dir-ho més planerament, acollint-nos al pseudònim que ha fet popular i que fa molts anys li va suggerir una germana seva ajuntant les darreres síl·labes de tots dos cognoms— ha estat merescudament honorat pels seus mèrits com a escriptor i personatge públic. A aquesta Societat Catalana de Comunicació li pertoca fer-ho per una activitat, la periodística, que, essent la més practicada per ell, encara és la menys coneguda pel gran públic. Però, professors com som molts dels actuals professionals del periodisme a Catalunya, investigadors de la comunicació en els seus diversos vessants, historiadors de la premsa del passat i practicants en la premsa més actual, hem de valorar aquest aspecte de *Tísner* i sentir-nos honorats amb el fet que ell vulgui figurar entre nosaltres al lloc preeminent que li pertoca.

Pensem que Avel·lí Artís-Gener, nascut a Barcelona el 28 de maig de 1912, és anterior a tota planificació docent i metodològica del periodisme. Per la data és fàcil recordar que l'any que va néixer és el de l'assassinat de

Canalejas i que va morir Marcelino Menéndez y Pelayo, com també permet precisar que, cronològicament, gairebé tenia dos anys d'edat quan va constituir-se la Mancomunitat de Catalunya (6 d'abril de 1914) i ja els havia ben fet quan va esclatar la Primera Guerra Mundial (28 de juliol - 4 d'agost) i es va obrir el canal de Panamà (15 d'agost). *La Veu de Catalunya* des de posicions dretanes i *El Poble Català* des de l'esquerra eren els grans diaris catalans; per a la mainada hi havia *En Patufet* i, entre els setmanaris humorístics per a adults, es destacaven *La Campana de Gràcia*, *L'Esquella de la Torratxa* i *Papitu*, mentre que el 25 d'abril d'aquell mateix 1912 havia deixat de sortir *Cu-cut!* per problemes interns del catalanisme regionalista ja que les seves sàtires sobre el centralisme madrileny destorbaven per a unes negociacions d'entesa política amb el nacionalisme de dreta que llavors semblaven molt importants per a la bona marxa del Govern d'Espanya.

Quan Tísner va néixer, Joaquim Sostres era alcalde de Barcelona, el qual era conegut pel malnom de *Sargantana* donades les habilitats que tenia, segons deien, per a moure la cua davant el poder polític; Enric Prat de la Riba era president de la Diputació de Barcelona i Manuel Portela Valladares s'encarregava del Govern Civil de la «provincia». Al Paral·lel triomfaven Tórtola Valencia i Raquel Meller; Eugenio Noel pronunciava les seves conferències antitaurines i el públic, que s'havia sentit molt impressionat amb l'enfonsament del *Titanic*, no deixava de parlar d'Enriqueta Martí, suposada segrestadora de nens, i dels apatxes que venien de París. Feia poc que s'havia mort Girona, *el Pobre*, tipus molt popular als carrers de Barcelona, i a la Rambla triomfaven el Caio, amb els seus petons a tort i a dret, i la Monyos, amb el seu pas a saltirons.

L'any 1912 foren editades de bell nou a Barcelona unes seixanta publicacions entre setmanaris, revistes i butlletins. La més rellevant va ésser *Revista de Catalunya*, fundada per Antoni Rovira i Virgili, que va tenir una tan important trajectòria entre nosaltres i que ara, situada en una nova etapa, ja ha arribat als cent quatre números, que són la millor prova que, malgrat totes les crítiques que cal fer, disposem d'un poder autònom ben establert per a unes accions determinades. També aquell 1912 és l'any del setmanari *Picarol*, que, tot i la seva breu existència, és una de les publicacions artístiques més ben fetes al nostre país gràcies a la cura de Josep Aragay i Xavier Nogués i al mecenatge del galerista Santiago Segura. Finalment, és l'any del setmanari pornogràfic *K.D.T.*, però, com que un no pot escollir quan el fan néixer, el benvolgut Tísner, que va començar col·laborant anònimament en el *Papitu*, no l'afecten pas aquestes coincidències.

L'any 1912 el cens de Barcelona arribava al voltant dels sis-cents mil habitants. La ciutat havia crescut molt en relació amb el moment d'embranchada de l'Exposició Universal de 1888, però encara no era la que més endavant disposà de l'Exposició Internacional de 1929. L'aviació resultava un esport

de risc; el cinema, una novetat; el telèfon, un estri de comunicació que gairebé ningú no coneixia; i la Pedrera o casa Milà, llavors ja edificada, motiu perquè el dibuixant satíric Josep Costa, *Picarol*, la presentés com un possible lloc d'aparcament de dirigibles i d'avionetes. Però el pensament bullia i, mentre en art es parlava de cubisme, als cercles literaris, de futurisme. La llengua catalana s'anava polint i s'encetaven discussions sobre les hacs i uns altres apassionants temes ortogràfics i filològics; Santiago Rusiñol traduïa Port-Tarascó, tenia grans èxits com a autor de sainets i escrivia a *L'Esquella de la Torratxa*, amb el pseudònim *Xarau*, la sèrie d'articles amb què Mallorca quedava batejada per sempre més com l'illa de la calma; Conxita Supervia, amb quinze anys d'edat, debutava al Liceu amb *Samson et Dalila* i Joan Gris, portat per Feliu Elias, *Apa*, publicava dibuixos a *L'Esquella de la Torratxa*, on escrivièn, entre altres, Prudenci Bertrana, Gabriel Alomar, Antoni Rovira i Virgili, Pere Coromines, Ramon Raventós i Josep Artís, oncle de Tísner.

Els antecedents familiars sempre marquen, i més quan l'activitat que a una persona li agrada i que pot practicar t'envolta des de nen. I és un fet que la planeta d'Avel·lí Artís-Gener, *Tísner*, el portava des del bressol al periodisme i a la literatura. El seu pare era l'escriptor, editor i impressor Avel·lí Artís i Balaguer; el seu oncle, Josep Artís i Balaguer, periodista i historiador del teatre; i el seu cosí germà, Andreu Avel·lí Artís, *Sempronio*, periodista, autor teatral, novel·lista i escriptor que també molt sincerament admiro i del qual sóc bon amic. Era un entorn massa fort i constant perquè Tísner ja de molt jovenet, pràcticament un nen, no volgués expressar-se públicament amb el dibuix i la paraula escrita.

La brillant activitat del pare, Avel·lí Artís i Balaguer, va ésser l'esperó per a la vocació literària de Tísner. Impulsor de revistes més aviat efímeres i editor d'un bon setmanari infantil com era *La Mainada*, suprimit al cap de pocs mesos d'establir-se a Espanya la Dictadura del general Miguel Primo de Rivera, Artís i Balaguer es destacà com a autor teatral: obres de gran èxit entre les seves foren *Seny i amor, amo i senyor, Mai es fa tard si el cor és jove, Les noies enamorades, Quan l'amor ha encès la flama* i, entre algunes altres, *A cor distret, sagetes noves*. El pare fou un model que Tísner va saber aplicar a la seva pròpia personalitat. El va estimar intensament com a fill malgrat les diferències de caràcter que podien tenir i, en homenatge al bon record que sempre li ha guardat, voldria esmentar que Avel·lí Artís-Gener, havent tornat a Catalunya des de l'exili, publicà el llibre *Al cap de vint-i-sis anys* (Pòrtic, 1972) i que, en retre-hi homenatge a la memòria de tots els exiliats que no havien pogut tornar i eren enterrats fora de la pàtria, ho simbolitzava en un sol nom, exponent de tots els altres: «Avel·lí Artís i Balaguer, escriptor i mestre impressor, enamorat de Catalunya», segons que diu l'epitafi proposat per un altre caigut, Rafael Tasis i Marca.

Tísner havia deixat Catalunya —recordem-ho— en plena efervescència de guanyadors i vençuts en la Guerra Civil espanyola; ell era dels vençuts, però tenia tota la força dels seus vint-i-sis anys. Darrere deixava, sense fer-li gens de pena perquè ja era un antimilitarista convençut, les armes i el comandament d'unitats de l'exèrcit de la República, amb tot d'esdeveniments i d'anècdotes que després descriuí com a reporter-novel·lista a *556 Brigada Mixta* i, arribat el moment de fer just recompte, a la magnífica sèrie de memòries *Viure i veure*. La recança podia ésser per la seva fe en una Catalunya que quedava oprimida i fortament malmesa, perseguida en la seva identitat nacional i en la llengua pròpia del país, per la qual havia lluitat. Una Catalunya en què s'havia fet periodista a *Diari Mercantil*, *L'Opinió*, *La Rambla* i *La Publicitat* pel que fa a publicacions diàries, i ninotaire de tremp des d'un inicial *Papitu* fins a *El Be Negre* i *L'Esquella de la Torratxa*, setmanari aquest darrer que, poc després d'esclatar la Guerra Civil, havia convertit en un exemple d'humor satíric i revolucionari alhora, codirigint-lo amb el seu fraternal amic Pere Calders, ara malauradament desaparegut i que ell amb tanta intensitat enyora. Amb l'obligada marxa cap a França i amb l'anada a l'exili mexicà a bord del vaixell *Ipanema*, entre ell i el passat en què s'havia fet home s'aixecava un mur suposadament infranquejable que podia fer més fortes la necessitat d'adaptar-se a una nova vida i l'enyorança d'un passat al qual mai no podria tornar.

I en aquest punt crucial, on tantes voluntats nacionals es van perdre, tant en l'exili exterior com en l'interior, es manifesta el tremp d'Avel·lí Artís-Gener, Tísner, sabent integrar-se com pocs ho fan a la societat mexicana, passant per alt l'expressió despectiva de *refugacho* que alguns feien servir i entenent que els mexicans són formidables i que Mèxic és una terra que s'obre de cor a aquells qui saben estimar-la, però sense mai renunciar la seva voluntat d'ésser de nou català a Catalunya. Tísner fa moltes exposicions com a aquarel·lista i aconsegueix bona anomenada en aquesta especialitat, és escenògraf per al cinema i durant cinc anys treballa com a primer escenògraf per al Canal 4 de la televisió mexicana, és dibuixant publicitari i director artístic d'empreses importants i estableix fortes arrels familiars al seu país d'adopció. Però, quan pot tornar, torna. I ho fa conscient que el passat que es va emportar amb ell l'any 1939 pot no tenir res a veure amb el present que començarà a trobar a partir del darrer dia de 1965, que és quan arriba al port de Barcelona a bord del vaixell *Satrústegui*.

És ell, Tísner, qui ho explica i no pas jo qui ho dic. Al seu llibre *Al cap de vint-i-sis anys*, que ja he esmentat abans, ho diu tan bé que he de recollir algunes de les seves frases: «*M'han canviat els autobusos!*», exclama quan torna a prendre contacte amb Barcelona. «*M'han tret els tramvies! M'han plantat unes botigues noves! M'han tenyit la ciutat amb un to foraster! M'han, a mi, m'ho han fet mentre n'era fora!*», s'exclama. Però aviat veu que

«aquesta Barcelona superficialment desfigurada és, però, la meva ciutat» i que «al cap de cinc anys m'hi sentiré tan identificat, tan sòlidament vinculat, que alguna vegada m'hauré de preguntar si allò dels vint-i-sis anys i escaig no ha estat un malson».

El Tísner periodista, que ha après a viure i a interpretar la realitat com essencialment és i no pas per les seves aparences o per les que voldríem que oferís, sap integrar-se molt aviat a la Catalunya que lluita per tornar a ésser ella mateixa des de les bases socials de què disposa. Fets els cinquanta-tres anys —ell presumia, però, d'estar «a frec de la seixantena»—, va saber connectar amb la joventut que començava a fer la renovació de la premsa i de la política, de la literatura i de l'espectacle, de la docència i de la vida diària sense mirar mai enrere, sinó procurant avançar al seu pas amb un clar sentit, això sí, de l'orientació.

Crec que Avel·lí Artís-Gener, *Tísner*, és un gran comunicador, divertit i exacte alhora, en totes les activitats que omplen la seva vida. Molt gentilment ha acceptat ésser membre d'honor de la nostra Societat i, agraïts, li hi donem la més cordial de les benvingudes.